

OKOLJSKA RETORIKA: JEZIK V DRUŽBI IN NJEGOVA UPORABNOST PRI OKOLJEVARSTVU

Sprejeto

9. 11. 2025

Pregledano

18. 12. 2025

Izdano

31. 12. 2025

DANIJEL DAVIDOVIĆUniverza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
daniel.davidovic@um.si

DOPISNI AVTOR

daniel.davidovic@um.si

Izvleček Članek obravnava vlogo jezika in retorike pri razumevanju ter reševanju sodobnih okoljskih izzivov. Avtor gradi na tranzitivnem argumentu, ki povezuje štiri ključne elemente: družbo, okolje, jezik in retoriko, kjer v izhodišču predstavi analizo negativnih vplivov industrijske družbe na okolje, čemur sledi teoretska utemeljitev jezika kot konstitutivnega elementa družbene stvarnosti. Z uporabo Searlove socialne ontologije in teorije govornih dejanj avtor nato pojasnjuje, kako jezikovna uperjenost in dogovori vzpostavljajo družbena dejstva in institucije. Glavni del besedila se osredotoči na jezikovni relativizem in uokvirjanje, kjer avtor s konkretnimi primeri demonstrira moč besedišča in retorike pri oblikovanju javnega mnenja. V sklepnem delu je predstavljena še uporabna vrednost klasične retorike, kjer je prikazano, kako lahko uporaba Aristotelovih prepričevalnih sredstev – etosa (značaj), logosa (argumentacija) in patosa (čustva) – služi kot učinkovito orodje za spodbujanje okoljske odgovornosti. Avtor v zaključku ugotavlja, da je obvladovanje okoljske retorike nujno za prehod od zgolj zavedanja k dejanskemu družbenemu ukrepanju.

Ključne besedefilozofija jezika,
okoljska retorika,
družbena ontologija,
govorna dejanja,
Aristotel

ENVIRONMENTAL RHETORIC: LANGUAGE IN SOCIETY AND ITS USEFULNESS IN ENVIRONMENTAL PROTECTION

DANIJEL DAVIDOVIĆ

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
danijel.davidovic@um.si

CORRESPONDING AUTHOR
danijel.davidovic@um.si

Accepted

9. 11. 2025

Revised

18. 12. 2025

Published

31. 12. 2025

Abstract The article discusses the role of language and rhetoric in understanding and solving contemporary environmental challenges. The author builds on a transitive argument that connects four key elements: society, environment, language, and rhetoric, where they begin by presenting an analysis of the negative impacts of industrial society on the environment, followed by a theoretical justification of language as a constitutive element of social reality. Using Searle's social ontology and speech act theory, the author then explains how linguistic orientation and agreements establish social facts and institutions. The main part of the text focuses on linguistic relativism and framing, where the author uses concrete examples to demonstrate the power of vocabulary and rhetoric in shaping public opinion. The concluding section presents the practical value of classical rhetoric, showing how the use of Aristotle's means of persuasion – ethos (character), logos (argumentation), and pathos (emotion) – can serve as an effective tool for promoting environmental responsibility. The author concludes that mastering environmental rhetoric is essential for the transition from mere awareness to actual social action.

Keywords

philosophy of language,
environmental rhetoric,
social ontology,
speech acts,
Aristotle

1 Uvod

Članek je poskus opredelitve odnosa jezika do družbe in uporabnosti jezika pri razumevanju in reševanju okoljskih težav. Jezik je lahko opredeljen kot skupek znakov in njihovih odnosov, ki so lahko uporabljeni kot sredstvo za ustvarjanje, ohranjanje in upravljanje družbene stvarnosti. Retorika je lahko opredeljena kot učinkovita naslovnikom prilagojena raba vsebinskih in oblikovnih razsežnosti jezika z namenom prepričevanja oziroma ustvarjanja zamisli v umih drugih. Prepričevanje ima etično razsežnost, saj je lahko uporabljeno za neprimerne cilje, vendar ob primerni uporabi lahko prispeva k razumevanju okoljskih težav in spodbuja k ukrepanju oziroma oblikovanju primernejšega odnosa družbe do okolja.

Sestava besedila je osnovana na različici prehodnega (tranzitivnega) argumenta. Kljub formalni neveljavnosti je lahko argument ob dobrih utemeljitvah sprejemljiv. V osrednjem argumentu je odnos (O) med pojmom v prvi postavki utemeljen z zgodovino in geografijo, odnos v drugi postavki pa s Searlovo filozofijo družbe. Tretja postavka je utemeljena s sintezo prve in druge postavke ter primeri, četrta postavka pa z Aristotelovo in Herrickovo retoriko. Peta postavka je opisana z uporabnimi predlogi, osnovanimi na Aristotelovih retoričnih sredstvih.

Osrednji argument:

	1.	Družba O okolje.
	2.	Jezik O družba.
(∴)	3.	Jezik O okolje.
	4.	Retorika O jezik.
∴	5.	Retorika O okolje.

2 Družba O okolje

Okolje je lahko opredeljeno kot prostor ter vir snovi in energije za gospodarske in druge dejavnosti družbe. V zgodovini družbe prevladuje uporaba okolja za bivanje, lov, nabiralništvo, samooskrbno kmetijstvo in obrtništvo, ki imajo majhne okoljske vplive. V 18. stoletju je prišlo do industrijske revolucije, ki je lahko opredeljena kot preobrat iz malo obsežne, pretežno ročne, v množično strojno proizvodnjo. Obsega

tehnološke spremembe, ki so omogočile večji obseg proizvedenih dobrin in porabe okoljskih virov (Britannica Editors, 2025a):

- nove snovi kot sta železo, jeklo ter druge kovine in zlitine, plastika,
- novi viri energije kot so premog, nafta, para, elektrika,
- novi stroji kot so motor na notranje izgorevanje, predilnik, roboti, računalniki,
- novi načini proizvodnje kot so tovarne, stroge delitve dela, tekoči trak,
- novi načini prometa in sporazumevanja kot so parne lokomotive in ladje, avtomobili, letala, telegrafi, radio.

Poleg tehnoloških se pojavijo tudi druge spremembe kot so okrepljeno mednarodno trgovanje, ustanavljanje držav, širša porazdelitev dobrin, večanje donosnosti kmetijstva, večanje pomena znanosti in nov družbeni sloj delavcev (Britannica Editors, 2025a; Heilbroner in Boettke, 2025).

Omenjene novosti omogočijo večjo produktivnost držav in hkrati večje neprimerne vplive na okolje. Industrijska revolucija se začne v Veliki Britaniji, od koder se najprej razširi v Francijo, Nemčijo, ZDA, Japonsko, Sovjetsko zvezo, Kitajsko in Indijo (Britannica Editors, 2025a). Opazna je povezava med produktivnostjo omenjenih držav in njihovimi neprimernimi vplivi na okolje. Države s svetovno največjim BDP (v bilijonih dolarjev) so ZDA (28), EU¹ (21) in Kitajska (19) (World Bank, 2025), države z največjim izpustom CO₂ (v tonah) so podobno Kitajska (12.300), ZDA (4.900), Indija² (3.200) in EU¹ (2.400) (Global Carbon Atlas, 2025).

Za omenjene države so poleg obsežne proizvodnje značilne tudi številne mednarodne prometne povezave (prenos virov in dobrin med državami s prometnimi sredstvi na fosilna goriva), obsežen osebni promet (večanje števila avtomobilov in pogostosti njegove uporabe), urbanizacija (večanje števila meščanov³ in širjenje mestnega načina življenja, ki je okoljsko bolj obremenjujoče) in potrošništvo (zadovoljevanje želja z neprestanim pridobivanjem dobrin za kratkočasno rabo in obsežno ustvarjanje odpadkov).

¹ Gospodarsko najproduktivnejše države Evropske unije: Nemčija, Francija in Italija.

² Predvsem zaradi sežiga premoga in lesa za vsakodnevno uporabo, manj gospodarstva.

³ Od leta 2010 svetovno prebivalstvo prvič večinoma meščansko.

Odnos med pojmom v prvi postavki osrednjega argumenta je lahko opredeljen z družbo, ki ima neprimerne vplive na okolje. Za sodobno družbo je značilno večanje gospodarske produktivnosti ter večanje števila prebivalcev in večanje njihove porabe energije oziroma potrošniški način življenja. Nekatere posledice so večanje izpustov CO₂, večanje izsekavanja gozda, večanje izumiranja vrst bitij, onesnaževanje zraka, voda in prsti, širjenje puščav, spreminjanje življenjskih okolij bitij, segrevanje podnebja, naraščanje morske gladine, pomanjkanje pitne vode ter velike količine odpadkov in zavržene hrane.

3 Jezik O družba

3.1 Vzrok in vloge jezika

Jezik je lahko opredeljen kot skupek izraznih sredstev za govorno, pisno in nebesedno izražanje oziroma sporazumevanje (SSKJ). Jezik je osnovna lastnost človeka oziroma je »/.../ človeku bolj lasten kot raba telesa« (Aristotel, 1355 a 35).

Natančen nastanek in razvoj jezika je neznan oziroma je »filozofska spekulacija« (Jutronić, 2007, str. 123). Možni sta dve skupini razlag, in sicer vzročne (kavzalne, nujni in zadostni pogoji jezika) in vlogovne razlage (funkcionalne, posebni nameni jezika). V sklopu vzročnih razlag je nujni pogoj razvoja jezika razvoj možganov oziroma umskih zmožnosti, ki so biološke (razviti možgani kot vzrok jezika). Z razvojem možganov pred-jezikovni predniki pridobijo zmožnosti, kot so zaznavanje pojavov in njihovih lastnosti (kategorij⁴), pomnjenje, uperjenost (intencionalnost), ustvarjanje znakov (simbolizacija), prepričanj in želja. Nadaljnji razvoj možganov omogoča zmožnosti jezikovnih prednikov, kot so ustvarjanje pomena, dogovorov, predstav in skladnje (dodatne zmožnosti pridobljene z razvojem možganov) (Searle, 2008, str. 446; Searle, 2010, str. 61–65).

Pomen je lahko opredeljen kot namerno vsiljevanje pogojev zadovoljitev⁵ na izjave oziroma vsiljevanje pogojev zadovoljitve na pogoje zadovoljitve. Brezpomenska izjava ima en pogoj zadovoljitve, ki je izvajanje izjave, pomenska izjava ima poleg omenjenega pogoja še dodatni pogoj zadovoljitve, ki je lahko resničnost, posrečenost ali veljavnost (npr. pri izjavi »Ločujem odpadke.« je prvi pogoj

⁴ Aristotelove kategorije: bitnost, številčnost, kakovost, čas, mesto, položaj, razmerje, stanje, delovanje, utrpevanje (Studtmann, 2024).

⁵ Pogoji zadovoljitve: nujni pogoji za uspešen izid.

zadovoljitve izgovarjanje, drugi pogoj zadovoljitve pa resničnost glede na stanje stvarnosti) (Searle, 2008, str. 447). Pomen je odvisen od sporočevalčevega pomena (želeni pomen izreka) in ponavljajočih družbenih dogovorov (Searle, 2010, str. 76).

Dogovori (konvencije) so lahko opredeljeni kot običaji ali navede oziroma skupinsko prepoznani postopki. Dogovori so ključni, saj zagotavljajo skupno razumevanje izjav, tako sporočevalec razumno predpostavlja, da ga naslovnik razume in naslovnik razumno predpostavlja, da razume sporočevalca (npr. sporočevalec izjavi »Ločuj odpadke.« kot ukaz za določeno dejanje, naslovnik razume izjavo kot ukaz za to dejanje) (Searle, 2008, str. 448). Pri sporazumevanju ima sporočevalec namero posredovanja predstav, poslušalec pa ima namero prepoznavanja oziroma pravilnega tolmačenja posredovanih predstav (Searle, 2010, str. 75).

Predstavljanje (reprezentiranje) je lahko opredeljeno kot izjavljanje resničnih ali neresničnih izjav glede na stanje stvarnosti, izražanje (ekspresija) pa kot izjavljanje izjav o notranjem stanju, ki so brez resničnostine vrednosti (npr. izraz »Ločujem odpadke.« je resničen ali neresničen, vzklik »Ločuj odpadke.« ni resničen ali neresničen, lahko je posrečen ali neposrečen glede na tolmačenje naslovnika) (Searle, 2008, str. 447–448; Searle, 2010, str. 72).

Skladnja (sintaksa) je lahko opredeljena kot razstavljanje izjave oziroma primerna razporeditev znakov z namenom jasnega natančnega sporočanja (npr. izraz »Ločujem odpadke.« kot natančno poročanje o dejavnosti, ki je ni mogoče natančno opredeliti s samo »ločujem« ali »odpadke« ali drugo besedo) (Searle, 2008, str. 449). Sestavljanje oziroma primerna razporeditev besed vpliva na pomen stavka, čeprav je pomen besed nespremenjen (npr. izjava »Družba vpliva na naravo.« je drugačna od izjave »Narava vpliva na družbo.«) (Searle, 2010, str. 64).

Pri tem ni jasno, ali je razvoj jezika postopen in vključuje tudi živalske prednike ali hiter prelomni dogodek, ki se pojavlja samo pri ljudeh in ne živalih (pred-jezikovni predniki postopoma ali hitro razvijejo zmožnosti ustvarjanja pomena, predstav, dogovorov, skladnje). Do začetka postopnega razvoja jezika je lahko prišlo pred med več kot dvema milijonoma let in 100.000 let, nenaden pojav jezika pa pred 40.000 leti s pojavom napredne umetnosti (Jutrovič, 2007, str. 127–128). Glede na fosile je jezik verjetno že bil prisoten pred pol milijona let pri pokončnem človeku (*homo erectus*) (Jutrovič, 2007, str. 134). Tako je lahko spretni človek (*homo habilis*) pred-

jezikovni prednik, pokončni človek pa jezikovni prednik sodobnega človeka (*homo sapiens*).

V sklopu vlogovnih razlag razvoja jezika so nekatere posebne vloge jezika (Jutrović, 2007, str. 131–133):

- lov (jezik z vlogo usklajevanja posameznikov za uspešnejši lov, tudi vloga posredovanja znanja o užitnih rastlinah; vendar živali lahko lovijo v skupinah in se prehranjujejo brez jezika);
- izdelovanje orodij (jezik z vlogo lažje obdelave naravnih snovi za orodja, tudi vloga posredovanja znanja o njihovi izdelavi; vendar tudi živali uporabljajo orodja brez jezika, posredovanje znanja o izdelavi orodij pa se izvaja predvsem s prikazom, ne jezikovnimi navodili);
- razmnoževanje (jezik z vlogo pridobivanja razmnoževalnih partnerjev; vendar tudi živali se uspešno razmnožujejo brez jezika);
- učenje in skrb za otroke (jezik z vlogo izobraževanja ranljivih potomcev o veščinah, okolju in družbi; vendar imajo nekatere živali tudi ranljive potomce s potrebo po obsežnem znanju za preživetje ter pri tem ne uporabljajo jezika);
- družbeni odnosi (jezik z vlogo obvladovanja družbenih odnosov v večjih in bolj zapletenih skupnostih, tudi vloga vzpostavljanja in ohranjanja prijateljstev, na katerih temeljijo družbeni oziroma politični odnosi).

Omenjene vloge kot razlage jezika niso izključujoče oziroma je bolj verjetno njihovo hkratno pojavljanje. Najpomembnejša vloga jezika je upravljanje družbenih odnosov, saj so edine živalske vrste z uspehom pri učenju jezika vrste z zapletenimi družbenimi odnosi (višje razvite opice, delfini, papige) (Jutrović, 2007, str. 133). Natančneje: pomembne družbene vloge jezika so medosebno sporazumevanje (sporočanje podatkov o naravni in družbeni stvarnosti), posredovanje prepričanj (poustvarjanje lastnega prepričanja v umu drugih) ter ustvarjanje novih in ohranjanje obstoječih družbenih (institucionalnih) bitnosti oziroma dejstev družbene stvarnosti.⁶ Jezik je nujni pogoj družbene stvarnosti oziroma omogoča obstoj vseh drugih družbenih bitnosti (Searle, 2010, str. 71). Z drugimi besedami: »Družbena dejstva so vsa, brez izjeme, ustvarjena s pomočjo jezika.« (Searle, 2010, str. 90)

⁶ Dejstva naravne stvarnosti so gola dejstva (ang. *brute facts*). Gola dejstva se tudi izražajo z jezikom, vendar obstajajo neodvisno od jezika (Searle, 1998, str. 151).

3.2 Družbena stvarnost

Družba je lahko opredeljena kot skupnost ljudi in njihovih odnosov (Družba, 2014), ki ustvarjajo, ohranjajo in upravljajo z družbeno stvarnostjo. Družbena stvarnost se raziskuje v sklopu družboslovja in družbene ontologije oziroma filozofije družbe. Osrednje teme so sestavine družbene stvarnosti oziroma družbene bitnosti, pogoji njihovega nastanka, njihovi odnosi ter podobnosti in razlike z naravnimi bitnostmi (Searle, 2010, str. 3–5). Nekatere osnovne sestavine družbene stvarnosti so (Epstein, 2015, str. 149–150, povz. po Koltai, 2017, str. 5):

- družbeni predmeti (npr. naravovarstvena društva, ogljični davek),
- družbene lastnosti (npr. neetično, biti ekolog),
- družbeni dogodki (npr. znanstveno poročanje, podelitev nagrad),
- družbene vrste (npr. naravovarstveni protestniki, potrošniki),
- družbena dejstva (npr. Ganges kot pravna oseba).

Družbena (institucionalna) dejstva so lahko opredeljena kot ontološko subjektivna dejstva odvisna od skupine posameznikov in njihove skupinske uperjenosti, gola dejstva (ang. *basic, brute facts*) pa kot ontološko objektivna dejstva naravne stvarnosti, ki so neodvisna od družbe. Obe vrsti dejstev sta pod vplivom naravnih zakonov v prostoru in času (brez ontološke dvojnosti umsko/snovno). Lastnosti človeške družbe so posledica osnovnih dejstev fizike, kemije in biologije (družba kot posledica zavesti, ki je biološka, pri tem je biologija zvedljiva na kemijo in kemija na fiziko). Družbene bitnosti so lahko snovne (npr. medalja) ali nesnovne (npr. Pariški sporazum), pri tem je tudi vsaka nesnovna družbena bitnost odvisna od snovnega pojava (npr. Pariški sporazum s podpisi predstavnikov držav na listu papirja) (Searle, 2010, str. 42).

Čeprav so družbene bitnosti subjektivne, so obravnavane kot objektivne (npr. subjektivna naravovarstvena zakonodaja obravnavana kot objektivno drevo). Pri tem se lahko loči ontološka objektivnost (od človeka in družbe neodvisen obstoj bitnosti, zunanja snovna stvarnost) in ontološka subjektivnost (od človeka odvisen obstoj bitnosti, notranja osebna ali skupinska umska stvarnost) ter epistemološka objektivnost (dokazljiva preverljiva dejstva, od posameznika ali skupine neodvisna dejstva) in epistemološka subjektivnost (nedokazljiva nepreverljiva dejstva, dejstva odvisna od posameznika ali skupine) (Searle, 2006). Opazen je nesmisel (paradoks),

saj so družbene bitnosti (ontološko) subjektivne in (epistemološko) objektivne (subjektivna stvarnost je lahko opisana z objektivnimi dejstvi) (Searle, 2010). Nastanek družbenih bitnosti je pogojen s pripisovanjem posebnih (statusnih) vlog obstoječim naravnim ali družbenim bitnostim (posameznikovo ali družbeno določanje vlog pojavom, tako da dobijo poseben namen) (Searle, 1998). Statusne vloge lahko definiramo kot vlogo, »/.../ ki jo izvaja predmet, oseba ali druga bitnost in je lahko izvajana na podlagi dejstva, da ji je vlogo pripisala skupnost, v kateri je izvajana in je s strani te skupinsko prepoznana oziroma sprejeta« (Searle, 2010, str.94). Statusne vloge so odvisne od priznavanja družbe, niso odvisne od snovne zgradbe nosilca vloge in temeljijo na skupinski uperjenosti (Searle, 2010).

3.3 Skupinska uperjenost

Uperjenost (intencionalnost) je pojem, ki je lahko opredeljen kot zmožnost človeškega in živalskega uma za usmerjenost, namerjenost ali naravnost na pojave oziroma dele stvarnosti. Uperjenost je odnos med umom in pojavom oziroma dovzetnost uma za vsebino (da je o nečem). Vsebine uperjenih stanj so lahko snovni ali nesnovni obstoječi ali neobstoječi pojavi, nekatera uperjena stanja pa so npr. verjeti, bati se, želeli si ali imeti raje (brez možnosti določanja resničnostne vrednosti) (Searle, 2010). »Uperjenost temelji na procesih zavesti, zavest pa je proizvod biološke zgradbe možganov« (Searle, 2010, str. 26) in je tako biološki pojav, ki ima poleg bioloških tudi logične lastnosti (podobno so misli biološki pojav z logičnimi lastnostmi) (Searle, 2010).

Družabne živali in človek imajo zmožnost skupinske uperjenosti (kolektivne intencionalnosti), ki je lahko opredeljena kot zmožnost več umov za hkratno usmerjenost na iste pojave oziroma dele stvarnosti. Skupinska uperjenost je nujni pogoj za nastanek družbenih bitnosti in skupno delovanje (uperjenost kot odnos med umom in bitnostmi, skupinska uperjenost kot odnos med umi in skupnimi bitnostmi). Nekaterе oblike skupinske uperjenosti so skupne namere, skupna načrtovanja, skupna delovanja, skupna pozornost, skupna prepričanja, skupna priznavanja, skupno čustvovanje, sodelovanje, vera in skupinsko pripisovanje vloge določenim osebam ali predmetom (statusne vloge) (Searle, 2010; Schweikard in Schmid, 2021). Pri skupinskem delovanju posameznik ne pozna uperjenosti drugih sodelujočih, pozna le skupni cilj (sodelujoči predpostavljajo, da vsi opravljajo svoj del naloge za doseganje skupnega cilja) (Searle, 2010).

Skupinska uperjenost ni zvedljiva na več osebnih uperjenosti, temveč je samostojna enota (nova uperjenost, ne seštevek posameznih).⁷ V skupinskem delovanju so osebne uperjenosti izpeljane iz skupinske uperjenosti (skupinska uperjenost kot vzročno prvotna), tako da so usklajene za doseganje skupnega cilja (npr. posamezniki v podjetju izvajajo različne naloge in imajo različne osebne uperjenosti, vendar ustvarjajo skupen izdelek ali storitev) (Searle, 1998).

Osebna uperjenost je različna od skupinske uperjenosti, saj 1. osebna uperjenost obstaja izključno v možganih, za skupinsko pa je to manj jasno (uperjenost je zmeraj v možganih, vendar je nejasna porazdelitev skupinske uperjenosti v različnih možganih), 2. osebna uperjenost obsega osebno povzročena dejanja,⁸ skupinska uperjenost deluje tudi izven-osebno (vzročnost skupinske uperjenosti obsega več posameznikov), 3. skupinska uperjenost je lahko sestavljena iz več osebnih uperjenosti, ki so med seboj različne (združenje različnih uperjenosti omogoča skupno dejanje) (Searle, 2010). Različnost osebne in skupinske uperjenosti je opazna v jeziku pri rabi zaimka »mi« namesto »jaz«, »ti« in »ona« (Searle, 1998).

3.4 Govorna dejanja

Jezik ni samo sredstvo za opisovanje stvarnosti (konstativna vloga⁹), temveč tudi za opravljanje dejanj, kot so zahtevanje, opozarjanje, priznavanje, pooblašcanje, obljubljanje ali opravičevanje (performativna vloga¹⁰). Performativna vloga je ključna za družbeno stvarnost, saj je sredstvo njenega ustvarjanja in upravljanja (npr. izjava francoskega ministra za zunanje zadeve »Pariški podnebni sporazum je sprejet.« ustvarja novo družbeno stvarnost, v kateri se spodbuja izvajanje ukrepov za zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov) (Searle, 2010).

Pri tem se ločijo ubeseditev (propozicija, npr. ministrov izbor primernih besed), izjavljanje (lokucija, npr. ministrov govor), namen (ilokucija, npr. ministrovo obeleževanje začetka skupnega ukrepanja) in učinek (perlokucija, npr. spodbujene

⁷ Proti ontološkem in metodološkem individualizmu (skupinska uperjenost kot skupek posameznih osebnih uperjenosti) (Searle, 1998).

⁸ Edninska uperjenost je navadno osebna (lastna osebi, ne posega v uperjenost drugih, ne povzroča dejanja drugih), vendar v nekaterih primerih lahko uperjenost posameznika povzroči uperjenost skupine (npr. predsednikovo izpostavljanje premogovne energetike usmeri pozornost državljanov in podjetij na premog) (Searle, 2010).

⁹ Nanašajo se na stvarnost (so referenčni), tako imajo resničnostno vrednost (Krajnc Ivič, 2013).

¹⁰ Nanašajo se na sebe (so samoreferenčni), tako so brez resničnostne vrednosti, temveč so posrečeni. So v prvi osebi ednine ali množine s povednim naklonom, tvornim načinom, dovršnim ali nedovršnim glagolskim vidom (Krajnc Ivič, 2013).

države za skupno ukrepanje) (Krajnc Ivič, 2013). Vrste govornih dejanj so (Searle, 2010; Krajnc Ivič, 2013):

- trditve kot opisi stvari z resničnostno vrednostjo (npr. »Izsekani sta dve tretjini vseh svetovnih gozdov.«),
- usmeritve kot prepričevanja v dejanja (npr. »Ločuj odpadke.«),
- zagotovitve kot zaveze za dejanja (npr. »Prisegamo, da bomo zmanjšali izpuste toplogrednih plinov.«),
- izrazi kot izražanje duševnih stanj (npr. »Negotovi smo glede stanja okolja v prihodnosti.«),
- izjave kot razглаšanje sprememb stvarnosti (npr. »Naša država postaja najbolj zelena država.«).

Za uspešno izvajanje govornih dejanj je potrebna skupinska uperjenost oziroma dogovori (konvencije), ki presegajo dobesedni pomen besed. Za doseganje učinka so ključne določene in splošno sprejete okoliščine, besede in osebe, ki lahko izvedejo določeno govorno dejanje (npr. samo pravniki na ustavnem sodišču lahko priznajo reko kot pravno osebo) (Green, 2014). Tako je novo dejstvo družbene stvarnosti lahko ustvarjeno s preprostim izrazom (govornim dejanjem) v primernih okoliščinah (npr. Trumpova izjava »ZDA izstopa iz Pariškega podnebnega sporazuma.« je veljavna, pred 15 leti bi bila neveljavna, saj ni bilo niti sporazuma niti njegove predsedniške vloge) (Searle, 1998, 146).

Govorno dejanje se tvori z želenim ciljem oziroma namenom in izbiro namenu primernih besed. Naslovniki govorna dejanja tolmačijo skladno z umskimi zmožnostmi ter stanjem naravne in družbene stvarnosti (Krajnc Ivič, 2013). Nameni se lahko razlikujejo od učinkov (ilokucija ni nujno skladna s perlokucijo). Pomembno je razlikovanje med tolmačenim pomenom stavka in sporočevalčevim pomenom stavka (slednji logično prvoten) (Searle, 2010).

Govorna dejanja oziroma njihovo tolmačenje je odvisno tudi od okoliščin (Krajnc Ivič, 2013). Okoliščine obsegajo prostor in čas sporočanja (naravna stvarnost), udeležence (sporočevalec, naslovniki), razmerja med udeleženci (družbena stvarnost), sporočevalčev namen (želeni cilji, učinki), prenosnike (posreden ali neposreden stik udeležencev), temo (predmet nanašanja), kod (ubeseditiv, vrsta besed ali besednih zvez) in besedilo (povezan, smiselno urejen skupek povedi).

Okoliščine se v času sporazumevanja lahko spreminjajo oziroma prilagajajo (Krajnc Ivič, 2013).

Govorno dejanje je lahko izvedeno neposredno¹¹ (npr. »Zahtevam, da ločujete odpadke.«), polposredno (npr. »Rad bi vas prosil, da ločujete odpadke.«) ali posredno (npr. »Mislim, da ločevanje odpadkov prispeva k primernejšem okolju.«) (Krajnc Ivič, 2013).

Posredna govorna dejanja so lahko poimenovana kot implikature. Slednje so lahko opredeljene kot nedobesedno izjavljanje pomena, ki ga naslovnik mora izpeljati (izjavljanje *a* z *b*, tako da *b* posredno vsebuje *a*, npr. pri vprašanju »Ali ločuješ odpadke?« in odgovoru »Nimam časa.« je posredno izjavljeno, da oseba ne ločuje odpadkov, tako je eno govorno dejanje (»Ne ločujem.«) izvedeno z drugim govornim dejanjem (»Nimam časa.«)). Implikatura je možna zaradi skupinske uperjenosti oziroma splošno sprejetih dogovorov o prikritih pomenih (Davis, 2024).

3.5 Jezikovni relativizem

Jezikovni relativizem¹² je lahko opredeljen kot predpostavka o povezanosti jezika in stvarnosti. Povezanost je lahko močna, tako da jezika *določa* razumevanje stvarnosti (močni jezikovni relativizem) ali šibka, tako da jezik *vpliva* na razumevanje stvarnosti (šibki jezikovni relativizem) (Scholz, Pelletier in Pullum, 2025).

Ker uporabniki različnih jezikov različno tolmačijo in delujejo v različnih pojmovnih prostorih, je zaradi več kot sedem tisoč različnih jezikov značilna velika raznolikost v razumevanju stvarnosti (Ethnologue, 2025). Besedišče odraža teme, ki so pomembne za določeno družbo, bogato besedišče, ki omogoča preprosto in natančno izražanje, pa kaže na pomembnost tem (npr. družba, ki ne priznava okoljskih težav, ne uporablja besed za okoljske težave in obratno).

Odnos med pojmom v drugi postavki osrednjega argumenta je lahko opredeljen z jezikom kot sredstvom za ustvarjanje, ohranjanje in upravljanje z družbeno stvarnostjo. Jezik je družbena bitnost, ki omogoča druge družbene bitnosti s pripisovanjem statusnih vlog in govornimi dejanji.

¹¹ Pokazatelji (indikatorji) ilokucijske moči: besede in besedne zveze, ki kažejo na namen govornega dejanja (npr. priznavam, pooblašчам, obljubljam, kaznujem, obsojam) (Green, 2014).

¹² Manj primerno poimenovanje Sapir–Whorfova domneva (Scholz, Pelletier in Pullum, 2025).

4 Jezik O okolje

V razdelku *Družba O okolje* so pokazani neprimerni vplivi sodobne družbe na okolje (z večanjem gospodarske produktivnosti in števila meščanov ter širjenjem potrošništva večanje porabe okoljskih virov, onesnaževanja okolja in ustvarjanja odpadkov). V razdelku *Jezik O družba* je pokazana vloga jezika pri ustvarjanju in upravljanju družbene stvarnosti (skupinska uperjenost in jezik kot zmožnosti možganov, ki omogočata sporazumevanje, prepričevanje in ustvarjanje družbene stvarnosti z govornimi dejanji). V tem razdelku so pokazani nekateri primeri vpliva jezika na razumevanje okoljskih težav in njihovega reševanja.

4.1 Besednjak

Besednjak je lahko opredeljen kot besedni zaklad (Besednjak, 2014) oziroma nabor besed. Skladno z jezikovnim relativizmom je obseg besednjaka kazalnik pomembnosti teme. V sodobnosti je oblikovanih več besed in besednih zvez, ki nakazujejo večanje pomembnosti okoljskih tem. Nekateri primeri so ogljični odtis, ogljični trg, ogljični davek, okoljska zakonodaja, eko ali zelene tehnologije, zeleno oglaševanje, lažno zeleno oglaševanje (ang. *greenwashing*), zeleno gospodarstvo, krožno gospodarstvo, eko ali bio izdelki, pridelava na agroekološki, biodinamični, ekološki ali integrirani način, ekosistemske storitve, trajnostnost, trajnostni razvoj, sonaravni razvoj, globoka ekologija (ang. *deep ecology*), obnovljivi viri energije, čista energija, biorazgradljivo, zeleno mesto, podnebne spremembe, učinek tople grede, globalno segrevanje in toplogredni plini.

Poleg števila besed je pomembno tudi njihovo razumevanje oziroma tolmačenje. Nekaterе besede so zaznamovane oziroma spodbujajo različna čustva, prepričanja in ukrepanja. Tako je besedna zveza »podnebne spremembe« razumljena manj ogrožajoče kot »globalno segrevanje«, čeprav sta v vsakdanjem jeziku in javnosti pogosto zamenljivi. Slednja vzbuja več neprijetnih čustev in povezav z drugimi neprijetnimi pojmi, občutek zdaj prisotne grožnje in odgovornosti človeka kot povzročevalca, večjo zaskrbljenost za osebno in družinsko varnost in varnost naslednikov, osebno vpletenost in večjo potrebo po političnem ukrepanju. Tolmačenje pomenov besed se lahko s časom spreminja (Leiserowitz idr., 2014).

Poleg števila besed in njihovega tolmačenja je pomembna tudi njihova časovna oblika. Uporabniki jezikov z okrepljeno uporabo prihodnjika v vsakdanjem sporazumevanju uporabljajo posebne besede za prihodnost (Francozi, Angleži, npr. jutri *bomo praznovali* Dan Zemlje), medtem ko uporabniki jezikov z okrepljeno uporabo sedanjika uporabljajo enake besede za prihodnost in sedanjost (Finci, Nemci, Slovenci, npr. jutri *praznujemo* Dan Zemlje) (Mavisakalyan, Tarverdi in Weber, 2018). Za uporabnike prihodnjiških jezikov je značilna manjša verjetnost okoljske odgovornosti kot za uporabnike sedanjških jezikov; tj. posamezniki, ki izjavljajo o prihodnosti v sedanjiku, bolj cenijo okolje. Omenjena večja okoljska odgovornost uporabnikov sedanjških jezikov je lahko utemeljena s pojavom neupoštevanja prihodnjih vrednosti (ang. *temporal discounting*). Pojem je lahko opredeljen kot nagnjenost posameznikov k podcenjevanju oddaljenih prihodnjih dejanj in stanj oziroma večjemu cenjenju bližnjih sedanjih dejanj in stanj. Tako uporabniki prihodnjiških jezikov podcenjujejo prihodnje okoljske grožnje in bolj cenijo sedanji okoljsko ogrožajoč življenjski slog (Mavisakalyan, Tarverdi in Weber, 2018, 5).

Uporabniki sedanjških jezikov so bolj usmerjeni na dolgoročnost, tako so bolj pripravljeni podpirati okoljske politike in izvajati okoljske ukrepe, ki so navadno izplačljivi na daljše obdobje. Prav tako so pripravljeni plačati več za okoljsko manj obremenjujoče izdelke (npr. nakup dražje ekološke hrane je večji strošek v sedanjosti, vendar je izplačljiv zaradi dolgoročno manj škodljivega vpliva na okolje) (Mavisakalyan, Tarverdi in Weber, 2018). Vpliv časa jezikovnih izjav je opazen tudi na državni ravni, saj imajo države s sedanjškim jezikom strožjo okoljsko zakonodajo (Mavisakalyan, Tarverdi in Weber, 2018).

Pomen besednjaka pri izvajanju okoljskih ukrepov je lahko opazen tudi v ukinjanju oziroma prepovedi določenih besed in besednih zvez. Npr. v preteklosti je administracija ZDA zanimala obstoj človeško povzročenega globalnega segrevanja, zato ni uporabljala besedne zveze *podnebne spremembe* v uradnih besedilih. Administracija je spodbujala uporabo besednih zvez, kot sta čisto oglje (ang. *clean coal*) in (fosilna, jedrska) energetska nadvlada (ang. *energy dominance*) (Belluz in Irfan, 2018).

4.2 Jezikovno uokvirjanje

Pri razumevanju in spodbujanju ukrepanja je pomembno tudi predstavljanje teme oziroma jezikovno uokvirjanje (ang. *framing*). Uokvirjanje vpliva na razumevanje in občutenje okoljskih težav oziroma razumevanje tveganja in možnih odzivov (razumevanje okoljskih sprememb glede na njihovo predstavitev v javnosti). Jezik ni samo sredstvo posredovanja podatkov, temveč tudi sredstvo oblikovanja predstav, prepričanj, odnosov in odzivov (Nisbet in Feldman, 2011).

Od Industrijske revolucije naprej je narava pogosto predstavljena in razumljena kot vir surovin in predmet nadzorovanja oziroma upravljanja (brez intrinzične, izključno instrumentalna vrednost) (Britannica Editors, 2025a). Ob prepoznavanju okoljskih težav v 60-ih letih so te uokvirjene oziroma predstavljene predvsem kot naravna katastrofa (suše, hurikani, potopljeni naselja) in ekološka kriza (onesnaževanje, izčrpavanje okoljskih virov, izumiranje vrst), ki se odvijata v oddaljenih polarnih ali otočnih krajih. Ker sta omenjena okvirja neosebna in ne spodbujata k ukrepanju, se okoljske težave v sedanjosti predstavljajo kot varnostne (državna nevarnost zaradi pomanjkanja in množičnih selitev), zdravstvene (zasebno in javno zdravje ogroženo zaradi širjenja okužb, astme, alergij, vročinskih valov) ali narodne težave (uničevanje narave kot narodne vrednote) v domačem okolju (Nisbet in Feldman, 2011).

Npr. administracija ZDA je uokvirjala okoljske težave kot naravne oziroma težave brez družbenega vpliva in okoljske ukrepe kot oviro gospodarstva in primerne življenjskega standarda delavcev. Prav tako ni priznavala okoljskih težav kot grožnje narodni varnosti, kot so to priznavali v preteklosti (Vox, 2018).

4.3 Javno poročanje

Javno poročanje je lahko opredeljeno kot dejavnost predstavljanja (reprezentiranja) in oblikovanja skupnosti s sporazumevanjem. Javno poročanje obsega novinarstvo, ki je lahko opredeljeno kot dejavnost zbiranja, urejanja in posredovanje novih pomembnih dejstev in mnenj javnosti. Tukaj imamo v mislih vsa tiskana in digitalna sredstva posredovanja (mediji), kot so časopisi, revije, knjige, radii, televizije, spletniki (blogi), poddaje (podcasti), oddaje, dokumentarci, družbena omrežja, spletne strani in elektronska sporočila (Britannica Editors, 2025b). Novinarstvo kot jezikovno posredovanje dejstev in mnenj lahko vpliva na ustvarjanje javnega mnenja o okoljskih težavah in spodbuja k ukrepanju.

V 20. stoletju se je večal pomen znanstvenega poročanja (komuniciranja) oziroma poljudne (popularne) znanosti, ki je lahko opredeljena kot predstavljanje znanstvenih tem ljudem na razumljiv način oziroma prevajanje znanstvenega besednjaka v besednjak vsakdanjega jezika (Gregory, 2011). Nekatera sredstva posredovanja so omenjena novinarska sredstva ter muzeji, znanstvena središča in hiše poskusov. Znanstveno poročanje kot jezikovno posredovanje znanstvenih dejstev je uporabno pri okoljskem izobraževanju, podjetništvu in politiki ter okoljsko odgovornem zasebnem življenju.

Pri okoljskem novinarstvu in okoljskem znanstvenem poročanju je treba besedila prilagoditi raznovrstnim naslovnikom (brez abstraktnih ter neosebni strokovnih pojmov), ker lahko ljudje npr. razumejo besedno zvezo »globalno segrevanje« bolj ogrožajoče in bolj spodbudno za ukrepanje kot »podnebne spremembe«. Slednjo znanstveniki uporabljajo pogostejše,¹³ kljub temu da je slabše razumljena in ima manjši učinek na ukrepanje (Leiserowitz idr., 2014).

5 Retorika O jezik

Začetek (zahodnjaške) retorike lahko umestimo v Grčijo v 5. st. pr. n. št. z razvojem demokratičnih ureditev na Siciliji (prvi retorji Empedoklej, Tezias, Koraks¹⁴). Iz potreb po povračilu zemljiške lastnine, ki so jo sicilijanski tirani predhodno dodelili najetim vojakom, so bile ustanovljene ljudske porote. Možni lastniki so lahko omenjene skupine ljudi prepričevali v lastništvo s pomočjo govora, ki so ga oblikovali sami ali zanj plačali (Kennedy, 2001; Žagar, 2006; Hriberšek, 2011). Beseda je prvič zapisana v 4. st. pr. n. št. v Platonovem *Gorgiasu* (*rhetorike techne* kot govorniška večšina, *rhetorikos* kot retorično) (Hriberšek, 2011). Grški retorji (poleg omenjenih tudi Platon, Aristotel, Trazimah, Gorgias, Izokrat, Protagora) so oblikovali osnovo za vso poznejšo zahodnjaško retoriko, saj so jo prevzeli in dopolnili tudi kasnejši antični (Cicero, Kvintilijan), srednjeveški (Avguštin) in novoveški retorji (Bacon, Hobbes, Locke, Hume) (Kennedy, 2001).

¹³ Razlog za pogostejšo znanstveno uporabo družbeno manj učinkovite besedne zveze je natančnost, saj podnebne spremembe obsegajo spremembe več podnebnih sestavin, ne samo temperature (tudi padavin, vlažnosti, izhlapevanja, oblačnosti, obsevanja, pritiska, vetrovnosti) (Leiserowitz idr., 2014).

¹⁴ Nejasno ali je Koraks (gr. vrana) vzdevek za Teziasa ali je slednji učenec prvega (Kennedy, 2001).

Edina ohranjena zapisana grška priročnika za retoriko sta Anaksimena *Retorika za Aleksandra* in Aristotelova *Retorika* (Kennedy, 2001). V slednji Aristotel¹⁵ opredeli retoriko kot veščino ali zmožnost odkrivanja prepričljivega v različnih okoliščinah oziroma v povezavi z različnimi predmeti in vključuje dialektiko, logiko, politiko, etiko in psihologijo (Aristotel, 1355 b 25, 1356 a 25).

Nekateri filozofi retoriko zagovarjajo (pozni Platon, Aristotel, zgodnji Hobbes, zgodnji Locke, Hume, Nietzsche), nekateri pa zavračajo (zgodnji Platon, pozni Hobbes, Descartes, pozni Locke, Kant) (Kennedy, 2001; Hriberšek, 2011). Prevladujoči ugovor za zavračanje retorike je njena vloga zavajanja in zlorabe, čeprav je sama retorika nepristranska in nezaznamovana oziroma odvisna od značajsko dobrih ali slabih retorjev, ki jo lahko uporabljajo za uporabne ali škodljive namene (Hriberšek, 2011). V tem retorika ni edinstvena: tudi druge dobrine je možno uporabljati pravično ali krivično (moč, zdravje, bogastvo, načrtovanje), zato njeno zavračanje zaradi možne zlorabe ni primerno (Aristotel, 1355 b 5). Tudi nekateri sofisti, ki so navadno opisani kot besedni zavajalci, so zagovarjali moralnost in resnico pri retoriki, vendar ti nista splošnoveljavni, temveč odvisni od okoliščin (Kennedy, 2001). Tako obstaja dobra prepričevalna retorika, ki jo izvaja moralno dober retor, podobno pa obstaja slaba ter zavajajoča retorika, ki jo izvaja moralno slab retor (Kennedy, 2001). Retorika je odvisna od vrednot in je lahko zlorabljena, če: so retoriki moralno slabi, je večšina omejena izključno na majhno skupino ljudi ali če naslovniki besedilo slabo razumejo (Herrick, 2005).

Glede na tri sestavine retorike, ki so besedilo, retor in naslovniki, so opredeljene tri vrste retorike. V sklopu tehnične retorike je poudarek na besedilu (pomembno oblikovanje učinkovitih javnih ter predvsem sodnih govorov) (Kennedy, 2001), v sklopu sofistične na retorju (verjetnost in uspeh sta bolj pomembna kot resnica) (Kennedy, 2001), v sklopu filozofske pa na naslovniki (pomembni sta dialektika in etika, ki vključujeta podrobno premišljevanje, verodostojnost sporočila) (Kennedy, 2001). Retorika se lahko deli tudi glede na naslovnike (podobno glede na dele družbene stvarnosti), tako so lahko opredeljene svetovalna (za odločevalce v

¹⁵ Aristotel primerja retoriko z dialektiko, saj sta obe veščini ali zmožnosti in ne vedi (sta brez posebnega predmeta proučevanja) (Aristotel, 1359 b 15), obe vključujeta dedukcijo, indukcijo in topose ter izhajata iz verjetnosti in ne nujnosti (Aristotel, 1354 a 5). Razlikujeta se po tem, da je dialektika metoda logičnega zagovarjanja in zavračanja argumentov z namenom spoznavanja resnice, medtem je retorika metoda javnega zagovarjanja ali zavračanja argumentov z namenom prepričevanja (Hriberšek, 2011). Ena izmed nalog v sklopu dialektike je odkrivanje pravih in navideznih silogizmov, v sklopu retorike pa odkrivanje resnično in navidezno prepričljivega (Aristotel, 1355 b 15).

politični stvarnosti), sodna (za sodnike v pravni stvarnosti) in slavnostna retorika (za znance v zasebni stvarnosti) (Aristotel, 1358 b–1360 b).

Sodobna retorika je lahko opredeljena kot »spretnost, znanje govorjenja, zlasti v javnosti; govornišstvo« ali »lepo, izbrano, a navadno vsebinsko prazno govorjenje, izražanje; leporečje« (Retorika, 2014). Opazna je nejasna opredelitev in vrednotenje retorike, saj je razumljena kot dobra veščina prepričevanja ali slaba spretnost zavajanja in brezpomenskega govoričenja (Hriberšek, 2011). Retorika je lahko pojmovana tudi širše, tako da »vsako sporazumevanje vsebuje retoriko. Govorec ali pisec ima neki namen, retorika pa določa poti, kako ga doseči /.../ v okviru dane kulture« (Kennedy, 2001, str. 19). Tako se je pomen sodobne retorike spremenil iz antičnega javnega svetovalnega, sodnega in slavnostnega govornišva v vse oblike sporazumevanja (Donaworth povzeto po Herrick, 2005). Retorika je postala sredstvo za ustvarjanje in usmerjanje pozornosti (Lanham povzeto po Herrick, 2005) oziroma veda in dejavnost učinkovitega izražanja z znaki (Herrick, 2005).

Jezik je lahko opredeljen kot sistem znakov, ki je v retoriki nujni pogoj oziroma sredstvo učinkovitega izražanja z argumentacijo, urejeno zgradbo besedil, vzbujanjem občutkov z izbranimi besedami in omogočanjem medosebnega razumevanja z upravljanjem splošno sprejetih pomenov. Nekatere značilnosti retoričnih besedil so (niso nujno prisotne hkrati) (Herrick, 2005, str. 7–15):

- prepričljivost oziroma vplivanje na sprejetje in izvajanje predlaganih zamisli,
- osnovanost na namenih, ki so lahko doseganje prepričevanja, sodelovanja, soglasja, sporazuma, dogovora, pri tem so lahko nameni očitni, prikriti, dobri ali slabi,
- načrtnost oziroma namenu prilagojena premišljena in dodelana raba jezika,
- prilagojenost predpostavljenim značilnostim naslovnikov oziroma njihovim vrednotam, izkušnjam, prepričanjem, družbenim položajem in težnjam,
- prilagojenost okoliščinam oziroma času, kraju, težavam in naslovnikom,
- obravnava težav brez jasnih enoznačnih rešitev oziroma vrednotenje in utemeljevanje možnosti.

Kot omenjeno je ključna sestavina retorike jezik, ki je sredstvo njenega izvajanja. Sprva je ključen govorni jezik, z razvojem pisave pa se večja pomen zapisanega jezika.¹⁶ Slednji omogoča ohranjanje znanj iz preteklosti, enostavnejše prostorsko širjenje zamisli, preprostejše zbiranje podatkov, lažjo in natančnejšo dodelavo besedil ter primerjavo različnih izjav in slogov (Kennedy, 2001; Hriberšek, 2011).

Velik pomen jezika v 20. stoletju je opazen v jezikovnem¹⁷ in retoričnem obratu. Slednji je lahko opredeljen kot spreminjanje pozornosti v družboslovju in humanistiki iz izključno vsebinskih razsežnosti besedil na vključevanje oblikovnih oziroma slogovnih razsežnosti besedil. Celotna družbena stvarnost je opredeljena kot jezikovna tvorba, pri tem sta vsebina in oblika jezika pri njenem ustvarjanju ključna in neločljivo povezana (pomembno postane kaj in kako je nekaj izjavljeno). Jezik je zaznamovan oziroma pristranski, tako je izbira besed pomembna (npr. omenjena razlika v tolmačenju besednih zvez »globalno segrevanje« in »podnebne spremembe«). Poleg tega se zavrača preteklo nasprotovanje med razumom in prepričevanjem (Oxford Reference, 2025; Brown, 2005).

5.1 Družbena vloga retorike

Pomembne družbene vloge jezika so medosebno sporazumevanje (sporočanje podatkov o naravni in družbeni stvarnosti), posredovanje prepričanj (poustvarjanje lastnega prepričanja v umu drugih) ter ustvarjanje novih in ohranjanje obstoječih družbenih bitnosti oziroma dejstev družbene stvarnosti. Jezik je nujni pogoj družbene stvarnosti oziroma omogoča obstoj vseh drugih družbenih bitnosti (Searle, 2010). Omenjene družbene vloge jezika so podobne družbenim vlogam retorike.

Retorika ima osrednjo vlogo v osebnem in družbenem življenju, saj obsega prepričevanje v sodelovanje, pogajanje, sporazum ali usklajevanje. Je ključna dejavnost za oblikovanje uspešnih in srečnih posameznikov in skupnosti (Herrick, 2005). V antični Grčiji je uspeh in vpliv posameznika odvisen od retoričnih spretnosti, saj je prevladujoči učinek uspešne retorike prepričevanje oziroma sprejemanje predlaganih zamisli v zakonodaji, sodiščih in zasebnem življenju (Smolej in Hriberšek, 2006).

¹⁶ Kljub uporabnosti so nekateri nasprotovali uporabi pisave, tako jo Sokrat zavrača, saj spodbuja pozabljivost, ki ločuje od dobrega in lepega (Kennedy, 2001).

¹⁷ Jezikovni (lingvistični) obrat: spreminjanje osredotočenosti iz objektivne stvarnosti na jezikovno ustvarjano stvarnost in jezikovne metode raziskovanja.

Retorika je prenos misli in čustev s sistemom znakov (jezikom) z namenom vplivanja na odločitve in dejanja (Kennedy v Herrick, 2005). »Retorika predstavlja staro zalogo znanj, ki ponujajo uporabna orodja za govorjenje v javnosti in za družbeno sporazumevanje nasploh.« (Bauer in Glaveanu, 2011, str. 209). Poleg sporazumevanja so nekatere družbene vloge retorike tudi (Herrick, 2005, str. 16–23):

- preizkušanje in dodelava zamisli (retorjeve priprave in predstavitve besedil ter odzivi naslovnikov na besedila pripomorejo k preverjanju možnosti in oblikovanju izpopolnjenih zamisli);
- izpostavljanje in zagovarjanje pomembnih prepričanj (usmerjanje pozornosti v uradnih in neuradnih okoliščinah na uporabne in škodljive zamisli);
- porazdeljevanje moči (jezika kot sredstvo krepitev osebne (jasno učinkovito izražanje), medosebne (poustvarjanje zamisli v drugih umih) in družbenega vpliva (oblikovanje ideologije));
- odkrivanje in preverjanje dejstev pomembnih za sprejemanje odločitev (končni rezultat po dodelavi zamisli je novo smiselno urejeno znanje kot osnova za sprejemanje odločitev);
- ustvarjanje in oblikovanje znanja (novi podatki pri začetnem raziskovanju dokazil in odzivih na besedilo, nove povezave podatkov pri oblikovanju besedil);
- ustvarjanje skupnosti (povezovanje posameznikov z oblikovanjem skupnih vrednot, znanja, ciljev in prepričanj z uporabo prepoznavnih prispodob, znakov in načinov sklepanja).

Retorika »je nujna pomožna veda za vse druge vede, ki jim lahko učinkovito pomaga pri organizaciji njihove vednosti, snovi, kakor tudi pri predstavitvi te snovi – le da se večina ved tega danes ne zaveda več /.../« (Žagar, 2006, str. 103). Lahko je umeščena v vsakdanje zasebno in javno življenje s kritičnim mišljenjem, sklepanjem, argumentiranjem, govorjenjem in prepričevanjem (Žagar, 2006, str. 103).

6 Retorika O okolje

V razdelku *Jezik O okolje* so pokazani primeri jezika kot sredstva okoljskega sporazumevanja (pester besednjak, tolmačenje besed in besednih zvez, časovna oblika izražanja, jezikovno uokvirjanje in javno poročanje z namenom razumevanja okoljskih težav in spodbujanja k ukrepanju). V razdelku *Retorika O jezik* je pokazana

vloga jezika pri retoriki (vsebinska in oblikovna razsežnost jezika in njegov vpliv na ustvarjanje skupnosti in družbene odločitve). V tem razdelku so pokazana nekatera sredstva, ki so uporabna pri okoljski retoriki oziroma prepričevanju v pomembnost okoljskih težav in ukrepanja.

6.1 Snovanje besedil

Ker je retorika načrtovana uporaba namenu prilagojenih izjav, so grški retorji oblikovali tri¹⁸ osnovne korake za uspešno retoriko. Prvi korak je iznajdba besedila. Uporabne vprašalnice so kdo, kaj, kje, komu, zakaj, kako in kdaj (Zidar Gale, Žagar, Žmavc in Pirc, 2007). Pri snovanju je uporaben podatek, da so ljudje pozorni na pomembne, osebne ali prijetne zadeve, zato mora retor dajati vtis, da se izraža o njih. Nasprotno: če želi odvrniti pozornost, mora naslovnike prepričati o neprijetnosti, nepomembnosti ali nepovezanosti zadeve z njim (Aristotel, 1415 b).

Prav tako so uporabni *topoi*, ki so lahko opredeljeni kot načrti, navodila, predloge, splošni obrazci, pripomočki, argumentacijski vzorci, izhodišča oziroma najdišča za argumente in zamisli. Poleg argumentov in zamisli so uporabni za vzbujanje čustev in predstavitev značaja (Kennedy, 2001; Hriberšek, 2011; Op. p. Hriberšek v Aristotel, 1397 a, 289). Aristotel opredeli 28 splošnih retoričnih toposov, če naštejemo samo nekatere: Iz nasprotij, Iz bolj in manj, Iz opredelitve, Iz nasprotujočih si stališč in Iz vzroka in učinka (Hriberšek, 2011).

Drugi korak je razporeditev besedila. Nujna sta vsaj dva dela besedil, ki sta predložitev zadeve (začetna navedba teme) in prepričevanje oziroma utemeljevanje (dokazovanje, zagovarjanje) (Aristotel, 1414 a). Največ so lahko štirje deli besedil, ki so uvod, predložitev zadeve, prepričevanje in sklep (Aristotel, 1414 b). Uvod in predložitev zadeve sta na začetku besedila in obsegata predstavitev cilja oziroma namena, tako naslovnike vnaprej seznanja s temo, kar omogoča lažje sledenje (v nasprotnem so naslovniki v negotovosti, kar je lahko zavajajoče) (Aristotel, 1415 a). V prepričevalnem delu sta uporabni dve obliki retoričnega sklepanja, ki sta entimem in primer (več o retoričnem sklepanju v razdelku *Prepričevalna sredstva*) (Aristotel, 1418 a). S sklepom retor spomni naslovnike na vsebino besedila, vzbudi čustva in zagotovi

¹⁸ Kasnejši rimljanski retor Cicero dopolni grško delitev osnovnih korakov, tako opredeli pet stopenj, ki so: iznajdba (*inventio*), razporeditev (*dispositio*), ubeseditve (*elocutio*), zapomnitev (*memoria*) in izvedba (*pronuntiatio*) (Zidar Gale, Žagar, Žmavc in Pirc, 2007, str. 30).

naklonjenost naslovnikov ali nenaklonjenost naslovnikov do drugih zamisli (Aristotel, 1419 b).

Tretji korak je ubeseditev besedila. Teofrast dodela Aristotelovo opredelitev štirih odlik sloga, ki so pravilnost (slovnična pravila), jasnost (razumljive besede), primernost (prilagojeno okoliščinam) in okrasje (raba lepih posebnih besed). Opredeli tri vrste sloga, ki so preprost ali nizek (vsakdanji jezik, preprosta skladnja), srednji ali mešani (vsakdanji pogovorni jezik s posameznimi retoričnimi figurami) in vzvišen ali visok (okrasne besede, vzbujanje čustev, nenavadna skladnja) (Smolej in Hriberšek, 2006; Hriberšek, 2011). Namen retoričnih figur je poživitev besedila, oziroma da se to naredi privlačno naslovniku, zato je primerna uporaba spremenjenih pomenov in zvočnih lastnosti besed ali besednih zvez (Smolej in Hriberšek, 2006, str. 14–15).

V sodobnosti so oblikovana načela dobrega sporazumevanja, ki so uporabna pri iznajdbi in ubeseditvi besedila (Krajnc Ivič, 2013, str. 31–34; Davis, 2024):

- načelo zanimivosti (sporočanje nepričakovanega);
- načelo prijetnosti (sporočanje veselih, ugodnih vsebin);
- načelo sloga (sporočanje na lep, zabaven, privlačen, zanimiv način);
- načelo vljudnosti (spoštljivo, naklonjeno, prijazno sporočanje, ohranjanje prijetne podobe sporočevalca in naslovnikov);
- načelo sodelovanja (Griceova štiri pravila: pravilo kakovosti (sporočanje resničnih ali preverljivih podatkov), pravilo količine (sporočanje primerne obsega podatkov), pravilo primernosti (sporočanje umestnih na temo vezanih podatkov), pravilo načina (jedrnato, urejeno, nedvoumno, razumljivo sporočanje podatkov)).

Pri snovanju besedil je ključno poznavanje naslovnikov. Aristotel nameni veliko pozornosti naslovnikom, tako oblikuje skupine značajskih tipov glede na življenjska obdobja (mladi, zreli, starejši) in glede na prijetne okoliščine (plemeniti, bogataši, vplivneži in njihova nasprotja) (Aristotel, 1389 a). V sodobnosti so ugotovljene nekatere povezave med posameznimi družbenimi skupinami in okoljskim ukrepanjem. Za moške, starše in manj izobražene je značilna manjša verjetnost okoljskega ukrepanja, za mlajše, idealiste in politično levo usmerjene pa je značilna

večja verjetnost okoljskega ukrepanja (Mavisakalyan, Tarverdi in Weber, 2018, str. 13–14).

6.2 Prepričevalna sredstva

Za prepričevanje se uporabljajo retorična oziroma prepričevalna sredstva, ki so jedro Aristotelove retorike (Aristotel, 1355 b 35):

- zunanja, ki so neodvisna od retorja in se *uporabijo* (obstajajo pred besedilom, npr. priče, zakoni, sporazumi, priznanja, prisege) in
- notranja, ki so odvisna od retorja in se *izmislijo* (prepričevalne zmožnosti retorja, npr. argumentacija, značaj retorja in vpliv na razpoloženje naslovnikov).

Ker so notranja prepričevalna sredstva prilagodljiva oziroma jih lahko retor upravlja, so ključna v retoriki. Kot omenjeno, Aristotel opredeli tri vrste notranjih prepričevalnih sredstev, ki so značaj retorja (*etos*), razumsko utemeljevanje (*logos*) in vzbujanje čustev naslovnikov (*patos*).

6.2.1 Značaj

V sklopu retorike značaj obsega prepričevanje z verodostojnostjo, zaupljivostjo, pametnostjo, vrlostjo in dobrohotnostjo retorja (Hriberšek, 2011), saj so omenjene lastnosti lahko najučinkovitejše sredstvo prepričevanja (Aristotel, 1356 a). Vrline retorja so pravičnost, pogum, umerjenost, širokosrčnost, visokomiselnost, radodarnost, blagost, pametnost in modrost (Aristotel, 1366 b). Bolj kot vtis natančnega utemeljevalca je pomembnejši vtis dobrega moža, saj takšnim naslovniki namenjajo več pozornosti (Aristotel, 1415 b, 1418 a).

Značaj oziroma zaupljivost retorja je razpoznavna iz besedilu in ne iz njegove preteklosti. V prepričljivem besedilu je retor predstavljen kot pameten (v nasprotnem dopušča možnost napačnih zamisli), vrl (v nasprotnem lahko laže) in dobrohoten (v nasprotnem lahko odsvetuje najboljše). Retor lahko teži k predstavitvi sebe kot dobrega na določenem področju ali dobrega nasploh (Aristotel, 1419 b). V prepričljivem besedilu je jasna tudi naravnost oziroma odnos retorja do naslovnikov (Aristotel, 1378 a).

Značaj se izraža z vrednostnimi sodbami, dosežki, zaslugami, vrlinami, velikodušnostjo, čutom dolžnosti, prikazom lastnih tegob, pri tem ni samopoveličevanja. Značaji, ki jim naslovniki posebno zaupajo oziroma so dovzetni za njihova mnenja, so pametne osebe, navadno starejše ali izobražene (Aristotel, 1384 a).

6.2.2 Razum

V sklopu retorike razum obsega prepričevanje z dokazovanjem, utemeljevanjem oziroma argumentacijo (Hriberšek, 2011). Osnovni del besedila so navadno argumenti, predvsem argumenti iz verjetnosti (Kennedy, 2001).

Prepričevanje z argumentiranjem obsega zagovarjanje ali zavračanje zamisli oziroma dokazovanje, da nekaj je ali ni, obstaja ali ne obstaja, je ali ni res. Dokazovanje je lahko deduktivno ali induktivno. V sklopu deduktivnega dokazovanja se uporabljajo entimemi, v sklopu induktivnega pa primeri (Hriberšek, 2011, str. 38).

Entimem, verjetnostni sklep izpeljan iz verjetnih, večinoma veljavnih oziroma ne nujnih postavk, pri katerem so očitne postavke izpuščene (npr. »okoljske težave so prisotne, zato je potrebno ukrepanje« – posebna postavka »okoljske težave so prisotne«, sklep »potrebno je ukrepanje«, izpuščena splošna postavka »ob prisotnosti težav je potrebno ukrepanje«). Postavke entimemov so lahko mnenja, vrednote in prepričanja (Aristotel, 1377 b 16; Herrick, 2005). Entimem je najpomembnejše sredstvo in osrednji del prepričljivega besedila, ki ga je potrebno podati v najbolj zgoščeni obliki (Aristotel, 1355 a 5, 1419 a). Ker je ena ali več postavk osnovanih na prepričanjih naslovnikov, je sklepanje veljavno v določenih okoliščinah oziroma za določene naslovnike (Zarefsky, 2005, str. 108). Dve vrsti entimemov sta dokazovalni (soglasno sprejete postavke) in izpodbijalni (brez soglasno sprejetih postavk) (Aristotel, 1396 b). Entimemi niso primerni za izražanje značaja ali vplivanje na čustva (Aristotel, 1418 a). Različice entimemov so pogosto uporabljene v oglaševanju, pri katerem je prikrita zavajajoča postavka (npr. ženska ali moški uporabi določeno pralno sredstvo osamljen, po opranem se pridruži posameznik nasprotnega spola ali družina, kar prikrito nakazuje na povezanost pralnega sredstva in prijetnih osebnih odnosov).

Primer ali retorična indukcija je sklepanje iz posameznosti na splošnosti oziroma dokazovanje iz podobnih primerov. Dve vrsti primerov sta zgodovinski (dokazovanje z dogodki iz preteklosti) in izmišljeni, slednji se delijo na parabole (prisposodbe s pretiravanjem) in basni (zgodbe s poosebljenimi živalmi) (Aristotel, 1356 b 5–15, 1393 a 30). Uporaben je tudi argument iz podobnosti (analogija), ki je učinkovito sredstvo sklepanja v retoriki (ne v logiki). Različica argumenta iz podobnosti je argument iz bolj in manj (Zarefsky, 2005, str. 60).

Namen retoričnih argumentov je javno zagovarjanjem ali zavračanjem oziroma dokazovanje zamisli (Aristotel, 1356 b 5–15). Več odobravanja so deležna besedila z entimemi kot s primeri (Aristotel, 1356 b 20). Slednji so uporabni predvsem kot dopolnitev entimemov oziroma v zaključku argumenta¹⁹ (Aristotel, 1394 a 10).

Retor mora biti več tudi pri prepričevanju o nasprotnem od lastne zamisli, ne zaradi zavajanja, temveč zaradi predvidevanja ugovorov in njihovega zavračanja (Aristotel, 1355 a 30). V sodobnosti je področje retoričnega razuma lahko razumljeno kot teorija argumentacije, neformalna ali uporabna logika oziroma logika argumentov v naravnem jeziku.²⁰ V sklopu uporabne logike se spoznava odnos logičnega sledenja sklepa iz postavk, resničnost postavk, okoliščine argumentiranja in vpliv na naslovnike (Šuster, 2015, str. 19–20). Vse to obsega spoznavanje razmišljanja in sklepanja v vsakdanjem jeziku (Gartner, 2010, str. 36).

Dobri ali prepričljivi argumenti imajo resnične umestne razumno sprejemljive postavke, ki podpirajo oziroma iz katerih sledi sklep brez zmot (Šuster, 2015, 66, 68). Slaba argumentacija lahko vodi v nepravilne in nevarne zakone, slabo zunanjo in notranjo politiko, zapostavljanje oziroma odrekanje pravic, krhanje medosebnih odnosov in neenakopravnost (Bregant in Vezjak, 2007, str. 13). Dobra retorika mora vsebovati dobre argumente oziroma: »nemogoče je biti dober retorik in prepričljivo vplivati na druge, če uporabljaš slabe argumente /.../« (Bregant in Vezjak, 2007, str. 16). Argumenti so uporabni za zagovarjanje zamisli, ocenjevanje stališč in dejanj ter iskanje resnice (Bregant in Vezjak, 2007, str. 18).

¹⁹ Če so primeri na začetku, morajo biti zaradi prepričljivosti številčni, če so v sklepem delu, je prepričljiv eden (Aristotel, 1394 a 10).

²⁰ Prvotno je argumentacija osrednja dejavnost oziroma osnova retorike, pomen je manjši po koncu antike do 20. stoletja (Zarefsky, 2005).

6.2.3 Čustva

V sklopu retorike čustva obsegajo prepričevanje z vplivanjem na razpoloženje oziroma z vzbujanjem želenih čustvenih stanj naslovnikov (Hriberšek, 2011), saj »/.../ odločitev ne sprejemamo na enak način, kadar smo žalostni in kadar smo veseli ali kadar ljubimo in kadar sovražimo /.../« (Aristotel, 1356 a).

Velik pomen čustev pri retoriki je lahko prepoznan po obsegu Aristotelovih razprav o čustvih, o katerih je zapisano manj v *O duši* kot v *Retoriki*. V slednji opredeli čustva oziroma razpoloženja, kot so jeza, blagost, ljubezen, sovraštvo, strah, sram, nesramnost, uslužnost, neuslužnost, sočutje, ogorčenje, zavist in posnemanje (Hriberšek, 2011). Vsa omenjena čustva spremljajta bolečina ali ugodje (Aristotel, 1378 a). Retor lahko z vzbujanjem čustvenih stanj prepričuje na dva načina. Vzbujanje prijetnih čustev omogoča večjo dovzetnost za sprejemanje predlaganih zamisli oziroma prepričevanje. Tudi z vzbujanjem neprijetnih čustev se večja dovzetnost za prepričevanje zaradi večje verjetnosti napak v sklepanju. Prav tako se ob neprijetnih čustvih lažje oblikujejo želeni neprijetni mnenja o zamislih ali pa se oblikuje miselno neskladje (kognitivna disonanca), ki ga naslovniki želijo razrešiti, rešitev pa predlaga retor (Gartner, 2010): »Retorika kot orodje prepričevanja /.../ mora vključiti čustva kot nujno sestavino politične stvarnosti.« (Gartner, 2010, str. 42) Pogosto so čustva razumljena kot nasprotje razuma, vendar med omenjenima pojmomoma ni jasne meje. Aristotel opredeljuje čustva kot razumen odziv na okoliščine. Čustva in razum sta temeljni človeški lastnosti in ne nasprotji (Gartner, 2010). Posamezniki se odločajo na podlagi značaja, razuma in čustev, zato so vsi trije pojmi sredstva za prepričevanje (Gartner, 2010).

V sodobnosti se zaradi kratkega časa in velike količine podatkov pri prepričevanju uporabljata predvsem značaj in čustva (Gartner, 2010, str. 42). Nekatera sredstva za vzbujanje čustvenih stanj so strah, pohvala, očarljivost, sklicevanje na splošno mnenje in sklicevanje na skupne značilnosti (npr. spol, narodnost). Ob uporabi strahu ni primerno pustiti naslovnikov v neprijetnem vzdušju, zato mora retor pokazati možne rešitve ali upanje za razrešitev strahu (Gartner, 2010). Poleg prepričevanja so čustva lahko uporabljena kot sredstvo za izstopanje in zapomnljivost ter usmerjanje pozornosti in spodbujanje odziva naslovnikov v politiki in oglaševanju (Gartner, 2010).

Čeprav so čustva ključna, ni primerno pretiravanje, saj lahko vodi do slabe ali popolnoma odsotne argumentacije, zavajanja in žalitev (izjema so slavnostna besedila) (Gartner, 2009). Dve vrsti slabega argumentiranja povezana s čustvi sta argument proti človeku (neumestno preusmerjanje pozornosti na značaj osebe, tako da je ta navidezno slaba) in zmotno sklicevanje na čustva (pretirano vzbujanje prijetnih ali neprijetnih čustev) (Gartner, 2010). Čustva so neprimerna, če so neumestna za argumentacijo ali so uporabljena za prikrivanje slabe argumentacije (Gartner, 2009).

7 Sklep

Besedilo je poskus opredelitve odnosa jezika do družbe in uporabnosti jezika pri razumevanju in reševanju okoljskih težav. Jezik je lahko opredeljen kot osnovna družbena ustanova oziroma nujni pogoj družbene stvarnosti, saj omogoča skupinsko uperjenost, govorna dejanja, sporazumevanje ter pripisovanje posebnih vlog predmetom, osebam in dogodkom. Z jezikom se ustvarja, ohranja in upravlja družbena stvarnost, pri čemer je pomembna njegova vsebinska in oblikovna razsežnost. Snovanje učinkovite in prepričljive vsebine ter oblike besedil je osnovni namen retorike, tako je lahko razumljena kot sredstvo za oblikovanje družbene stvarnosti. Retorika kot sredstvo oblikovanja družbene stvarnosti je uporabna pri razumevanju in reševanju okoljskih težav, ki so družbene težave. Pri tem je pomemben obsežen in razumljiv besednjak, izjavljanje v sedanjiku, uokvirjanje tem kot osebnih ter uporaba privlačnih in nazornih retoričnih figur. Za večji učinek je ključno tudi vključevanje vseh treh retoričnih sredstev oziroma vzornih značajev, kakovostne argumentacije in prijetnih čustev.

Viri in literatura

- Aristotel. (2011). *Retorika*. retorike Zupančič&Zupančič.
- Belluz, J. in Irfan U. (2018). The disturbing new language of science under Trump, explained. *Vox*. <https://www.vox.com/2017/12/20/16793010/cdc-word-ban-trump-censorship-language>
- Besednjak. (2025). V *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2. dopolnjena in deloma prenovljena izd.). <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=2&Query=Besednjak>
- Bregant, J., Vezjak, B. (2007). *Zmote in napake v argumentaciji: vodič po slabi argumentaciji v družbenem vsakdanu*. Subkulturni azil.
- Britannica Editors. (2025a, 13. december). Industrial Revolution. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/event/Industrial-Revolution>
- Britannica Editors. (2025b, 16. oktober). Journalism. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/journalism>

- Brown, R. H. (2005). The rhetorical turn in social theory. V *Encyclopedia of social theory* (str. 646–647). SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781412952552.n242>
- Center for Biological Diversity. (n.d.). *The Extinction Crisis*. Pridobljeno 16. 12. 2025 iz http://www.biologicaldiversity.org/programs/biodiversity/elements_of_biodiversity/extinction_crisis/
- Davis, W. (2024). Implicature. V E. N. Zalta in U. Nodelman (ur.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (izdaja pomlad 2024). <https://plato.stanford.edu/archives/spr2024/entries/implicature/>
- Družba. (2025). V *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2. dopolnjena in deloma prenovljena izd.). <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=2&Query=dru%C5%BEba>
- Ethnologue. (2025). *About*. Pridobljeno 20. 5. 2025 iz <https://www.ethnologue.com/about>
- Gartner, S. (2009). Čustva v argumentaciji in retoriki. V B. Flajšman (ur.), *O argumentaciji in retoriki v političnem in javnem prostoru* (str. 55–62). Državni svet Republike Slovenije.
- Gartner, S. (2010). Čustva in politika. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, 6, (27–28), 34–48.
- Global Carbon Atlas. (2025). CO2 Emissions. Pridobljeno 18. 12. 2025 iz <https://globalcarbonatlas.org/emissions/carbon-emissions/>
- Green, M. (2021). Speech Acts. V E. N. Zalta, *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (izdaja jesen 2021). <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/speech-acts/>
- Gregory, J. (2011). Science Communication. V D. Hook, B. Franks in M. W. Bauer (ur.), *The Social Psychology of Communication* (str. 300–315). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230297616_16
- Heilbroner, R. L. in Boettke, P. J. (2025, 3. december). Capitalism. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/money/capitalism>
- Herrick, A. J. (2005). *The History and Theory of Rhetoric: An Introduction*. Pearson Education.
- Hriberšek, M. (2011). Spremna beseda. V *Retorika. Šola retorike Zupančič&Zupančič*.
- Jutrovič, D. (2007). Nove hipoteze o izvoru jezika. *Analiza: časopis za kritično misel*, 3(11), 121–135.
- Kennedy, G., A. (2001). *Klasična retorika ter njena krščanska in posvetna tradicija od antike do sodobnosti*. Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Koltai, T. (2017). *Nekateri problemi socialne ontologije* [Magistrsko delo]. Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.
- Krajnc Ivič, M. (2013). *Osnove pragmatičnega jezikoslovja: Visokošolski učbenik*. Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnost. <http://www.ff.um.si/dotAsset/51782.pdf>
- Leiserowitz, A., Feinberg, G., Rosenthal, S., Smith, N., Anderson A., Roser-Renouf, C., Maibach, E. (2014). *What's In A Name? Global Warming vs. Climate Change*. Yale University and George Mason University. New Haven, CT: Yale Project on Climate Change Communication.
- Mavisakalyan, A., Tarverdi, Y., Weber, C. (2018). Talking in the Present, Caring for the Future: Language and Environment. *Journal of Comparative Economics*, 46(4), 1370–1387. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2018.01.003>
- NASA. (2025). *Carbon Dioxide*. Pridobljeno 20. 12. 2025 iz <https://climate.nasa.gov/vital-signs/carbon-dioxide/>
- Nisbet, M.C. in Feldman, L. (2011). The Social Psychology of Political Communication. V D. Hook, B. Franks in M.W. Bauer (ur.), *The Social Psychology of Communication* (str. 284–299). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230297616_15
- Rhetorical turn. (2025) V *Oxford Reference*. Pridobljeno 10. 12. 2025 iz <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100418551>
- Retorika. (2025). V *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2. dopolnjena in deloma prenovljena izd.). <https://fran.si/iskanje?Query=retorika>
- Scholz, B., C., Pelletier, J., F., Pullum, K., G. (2025). Philosophy of Linguistics. V E. N. Zalta in U. Nodelman (ur.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (izdaja poletje 2025). <https://plato.stanford.edu/archives/sum2025/entries/linguistics/>
- Schweikard, D., P., Schmid, H., B. (2021). Collective Intentionality. V E. N. Zalta (ur.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (izdaja jesen 2021). <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/collective-intentionality/>

- Searle, J. (1998). Social Ontology and the Philosophy of Society. *Analyse & Kritik*, 20(2), 143–158.
<https://doi.org/10.1515/auk-1998-0201>
- Searle, J. R. (2006). Social ontology: Some basic principles. *Anthropological Theory*, 6(1), 12–29.
<https://doi.org/10.1177/1463499606061731>
- Searle, J. R. (2008). Language and Social Ontology. *Theory and Society*, 37, 443–459.
<https://doi.org/10.1007/s11186-008-9068-y>
- Searle, J., R. (2010). *Making the Social World: The Structure of Human Civilization*. Oxford University Press.
- Smolej, T. in Hriberšek, M. (2006). Reotrične figure. DZS.
- Studtmann, P. (2024). Aristotle's Categories. V E. N. Zalta in U. Nodelman (ur.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (izdaja zima 2024).
<https://plato.stanford.edu/archives/win2024/entries/aristotle-categories/>
- Šuster, D. (2015). *Moč argumenta: neformalna logika v teoriji in praksi*. Založba Aristej.
- World Bank. (2025). GDP (current US\$). Pridobljeno 18. 12. 2025 iz
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
- Worldometers (2025). *Current World Population*. Pridobljeno 18. 12. 2025 iz
<http://www.worldometers.info/world-population/>
- Zarefsky, D. (2005). *Argumentation: The Study of Effective Reasoning*. The Teaching Company.
- Zidar Gale, T., Žagar, I., Žmavc, J., Pirc, V. (2007). *Retorika: uvod v govorniško veščino: učbenik za retoriko kot izbirni predmet v 9. razredu devetletnega osnovnošolskega izobraževanja*. iZ.
- Žagar, Ž., I. (2006). Kaj retorika sploh je in zakaj jo (tudi v šoli) danes še potrebujemo? *Šolsko polje*, 17 (1-2), 101–115.

